

## Prof. Dr. Cemal Yıldız ile Ana dilin Önemine Dair

*Prof. Dr. Cemal YILDIZ Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Dekan Yardımcısı ve Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Başkanıdır. Başlıca araştırma alanları dilbilim, dil edinimi, yabancı dil ve ana dili öğretimidir. Yayımlanmış birçok ulusal ve uluslar arası kitabı ve makalesi mevcuttur.*  
**cemalyildiz@marmara.edu.tr**

### **Çocuklar ya da insanlar belli bir dili nasıl öğrenir? Doğuştan gelen faktörler (fizyolojik faktörler) nelerdir? Çevresel faktörler nelerdir? Ve bilingual (iki dilli) olan ailelerde ve çocuklarda durum nasıldır?**

Her şeyden önce, iki dillilikle ana dili öğrenimini ayrı ayrı ele almak lazım. Bilindiği gibi, insanların doğuştan getirdiği bir dil yetisi vardır; ancak bu yetinin çocuğun içinde bulunduğu ortam tarafından (bir dil ile) aktive edilmesi gerekir; çocukla konuşulmalı ki, çocuk dili edinebilsin. Dil ediniminin bazı aşamaları vardır. Çocuk ilk sözcüklerini 9-10 aydan itibaren söylemeye başlar, daha sonra sırasıyla çift sözcük dönemi ve çok sözcük döneminden geçerek, aşağı yukarı 6 yaşına kadar anadilinin temellerini atmış olur; ancak dil edinimi 6 yaşında sona eren bir süreç değil, insanın bütün hayatı boyunca devam eden bir süreçtir. Bugün biliyoruz ki, ergenlik dönemine kadar insanın yoğun bir dil algılama kapasitesi vardır, ergenlik çağından sonra bu kapasite yavaş yavaş azalmaya başlasa da, öğrenme hayatı boyunca devam eder.

İlk 6 yıl dendiğinde ise akla, sorunuzun ikinci kısmı geliyor: İki dillilik. İki dilliğin en açık tanımı; çocuğun doğuştan itibaren iki dilli bir ortamda büyümesi olarak ifade edilebilir. Ailede konuşulan dil ile çevrede konuşulan dil farklı olduğunda biz buna iki dillilik diyoruz. Bazen anne baba farklı diller konuşabilir; bazen anne baba aynı dili konuşurken, çocuk dışarıda sosyal çevresinde, okulda ikinci bir dille karşılaşabilir. Bu gibi durumlarda biz iki dillilikten bahsediyoruz. Özellikle Avrupa'daki Türk çocukları böyle bir ortamda büyüyorlar. İki dillilik konusu çok hassas ve önemli bir konu, zira biz biliyoruz ki, bugün dil bilimciler iki dilliliği iki başlı bir buz dağına benzetirler; buz dağı görünen bir kısımdan ve bunun altındaki çok daha büyük ve ortak bir kökten oluşmaktadır. İki dillilikte de durum budur, yani aynı kökten beslenen iki ayrı dil vardır. Dolayısıyla ilk 6 yıl birincil dilin oluştuğu süreçtir ki, bu süreçte çocuk henüz ana dilini edinmeden, ikinci bir dille karşılaştığı zaman ikinci dili de, birinci dil gibi, yani aynı yöntem ve stratejilerle öğrenir. Bu nedenle mümkün olduğu kadar çocukları, özellikle de Avrupa'daki çocukları iki dilli yetiştirmek gerekir. Fakat iki dillilik statik bir durum da değildir. Ailelerin de, okulların da, çevrenin de bunu desteklemesi gerekir, eğer desteklemezse çift yarım dillilik dediğimiz bir zemin oluşur ki, bu çocuğun her iki dilde de kendini geliştiremediği anlamına gelir. Bunun sonucunda ise çocuk ileride çok ciddi sorunlarla karşılaşabilir. Dolayısıyla her iki dilin de desteklenmesi, programlı bir şekilde geliştirilmesi gerekir.

### **Her iyi bilen, iyi öğretemeyeceğini söylüyorsunuz. Ebeveynler öğretmeyi öğrenmeye nereden/nasıl başlamalı ve çocuklarına düzgün bir Türkçeyi nasıl öğretmeliler?**

Bizde bilen öğretir anlayışı vardır; ancak her bilen öğretemez. Bir şeyi çok iyi bilen, aynı zamanda çok iyi bir öğretmen değildir. Örneğin yurtdışındaki bir Türkün Türkçesinin çok iyi olduğunu düşünelim, bir Alman gelip ondan kendisine Türkçe öğretmesini istese, bunu iyi bir şekilde yapabilir mi? Hayır! Dolayısıyla bu işin bir eğitim yönü vardır. Eğitimcinin farklı bir formasyondan geçmesi gerekir, burada da öğretmen ve eğitim metotları işin içerisine giriyor. Özellikle okullarda yapılan eğitimlerde, gerek anaokullarında gerekse diğer okul tür ve kademelerinde iyi yetişmiş, dil eğitiminde uzman öğretmenlerden dil eğitimi almak gerekiyor.

Ailenin ise böyle bir eğitim/öğretmenlik formasyonu yok, bu durumda ailelere şunu tavsiye edebiliriz; iyi ve ilgili birer anne baba olmak, daha iyi bildikleri dili çocuklarına öğretmek ve o dille çocuklarıyla

konusmak. “Çocuğuma Almanca öğreteceğim” düşüncesiyle, yarım yamalak bildikleri Almancayla bu işe hiç kalkışmamaları gerekir, zira çocuk onu zaman içinde öğrenecektir. Çocuğu bu konuda kendi haline bırakmak lazım. Ebeveynlere, çocuklarıyla birlikte konuşmaya yönelik oyunlar oynamaları, onlara sürekli hikaye kitapları okumaları vs. önerilebilir. Zira dilin kültür aktarımı işlevi de olduğu için, kendi kültürümüzün kahramanlarını, tarihsel figürlerini anlatmak, onların hayatlarını okumak, masallar/hikayeler okumak son derece önemlidir; fakat bununla birlikte çocuklarla bunlar üzerine çalışmak da gerekir. Sadece okuyup bırakmamak, sorular sorarak ya da onun duygusal dünyasına girerek çocuğun anladığını, çocukla paylaşmak gerekiyor. Dolayısıyla öğretmenlik eğitimi almamış olan ailelere hitap ettiğimizde yapmamız gereken tavsiye; iyi bir anne baba modeli olsunlar çocuklarına, onlarla düzgün bir Türkçe konuşmaya gayret etsinler. Bu noktada anne baba kendi üzerine düşen görevi yaptığında iş okula kalıyor. Okullar da uygun tekniklerle pedagoji biliminin bize göstermiş olduğu yöntemlerle, iyi materyallerle ve sabırla, çocukların dünyasına hitap ederek, onların algılayabilecekleri şekilde bir yöntem kullanarak öğretmek ile başarılı bir sonuç elde edilebilir.

**Bir dil öğrenmek, diğer bir dilin altyapısını destekler diyorsunuz. Ancak, bugün ebeveyn olan ya da olacak olan nesil çoğunlukla Almanya’da doğmuş büyümüş, şu anda 20’li yaşlarda olan bir nesil ve Türkçeleri çok iyi sayılmaz. Ve genelde kendi aralarında olduğu gibi, yeni doğan çocukları ile de Almanca konuşuyorlar. Hal böyleyken ne yapılabilir? Nereden başlanabilir? Çocukluk çağını çoktan geride bırakmış olan yeni anne babalar için anadilin geliştirilmesi için yapılacak bir şey var mı? Ya da sadece durumun daha kötüye gitmesini mi engelleyebiliriz ve bunun için alınması gerekli önlemler nelerdir?**

Almanya’da tabii sıkıntılı bir durum söz konusu, söylemiş olduğunuz konu da çok önemli ve meselenin özünü yansıtan da bir durum. Az önce söylediğimiz gibi, çocuklara iyi bir dil eğitimi verebilmek için iyi rol model olmak gerekiyor. Yani çocuğa şunu söyle yap demek yetmez, çocuğa davranışlarla da örnek olmak gerekir. Anne ve baba düzgün konuşursa çocuk da düzgün konuşmayı öğrenir. Peki bahsettiğiniz, Avrupa’daki 20’li yaşlardaki kuşak, çocuklarına nasıl iyi örnek olabilecekler? Bu çok sıkıntılı bir durum. Yapılabilecek olan husus şu; mümkün olduğu kadar, daha en baştan insanları eğitimsiz bırakmamak. İnsan ticaret yapar, zarar eder. Onun zararını bir süre görür, sonra bu zararı telafi edebilir ama bir insanı eğitimsiz bırakırsanız, onun zararını hayatı boyunca görür ve bunun telafisi olmaz.

Sizin bahsetmiş olduğunuz kuşak, 20’li yaşlardaki ebeveynler henüz hayatın başında sayılır. Dolayısıyla onların kendilerinin de çaba göstermesi gerekir. Özellikle, insan kendisi anne baba olduktan sonra çocuğunu iyi yetiştirmek için yolları kendisi de bulabilir. Kendisini teşvik etmesi, kendisine emek vermesi gerekiyor. Kendisinin okumasını, öğrenmesini, araştırmasını ve kendi Türkçesini geliştirerek çocuğuna iyi örnek olmasını önerebiliriz ama bunu yapamıyorsa, o zaman çocuğunun iyi ortamlarda bulunmasını sağlamalı. Zira bunu yapan kurumlar var; kültür merkezleri, okullar, anaokulları, hem Türkçenin, hem Almancanın geliştirildiği iki dilli anaokulları vs. gibi akranlarının da onlara iyi örnek teşkil edebileceği eğitim kurumlarına çocuklarını göndererek bu sorunu giderebilirler. Hiçbir şey yapamıyorlarsa, en azından bu söylediklerimizi yapabilirler.

**Entegrasyon ya da asimilasyon politikalarıyla belli başlı Avrupa ülkelerinin anadili öğrenimini dolaylı da olsa engellemeye/zorlaştırmaya çalıştığını biliyoruz. Bu politikalara karşı ne yapılabilir, göçmenler bu kısaçtan nasıl kurtulabilir?**

Ben bir bilim adamı olarak konuşuyorum tabii ki, Avrupa’daki entegrasyon ya da asimilasyon politikalarının bilimsel altyapısını bilmiyorum. Basından bildiğim kadarıyla söyleyebilirim ki, entegrasyon diyerek aslında bazı ülkelerin asimilasyonu hedefledikleri açıkça görülüyor. Zira, eğer çocuklara ana dili eğitimi imkanı sağlanmıyorsa, hatta çocuklara okulda, okul bahçesinde dahi anadillerini konuşmaları yasaklanıyorsa bu çok açık bir şeyin göstergesidir; bu o çocukları asimile etmek istiyorsunuz demektir. Bu yaklaşımı zaman zaman görüyoruz biz... Ancak bir tarafta asimile

etmek isteyen bir toplum varsa, diğer tarafta asimile olmak istemeyen, asimilasyona direnen bir toplum olmak zorundadır. Sonuçta siz isterseniz asimile olursunuz, istemezseniz kimse sizi asimile edemez. Bunun için en önemli unsurlardan biri, kendi kültürel değerlerini de öğrenmektir. Bakın, burada içinde yaşanılan toplumun normlarına ayak uydurmamaktan, dilini öğrenmemekten, okullarında başarılı olmamaktan vs. bahsetmiyorum. Bunlar çok önemli, bir toplumda yaşıyorsanız, o topluma bir şekilde ayak uyduracaksınız. Uyum farklı, asimilasyon daha farklıdır. Uyum, şayet ben toplumun kurallarını çiğnemiyorsam, iyi bir vatandaşsam, vergimi veriyorsam, konuşulan dili öğrenmişsem, çevreyle de problemim yoksa, ben uyum sağladım demektir. Asimilasyon ise farklı bir olgudur. Asimilasyon insan haklarına aykırı bir durumdur, kişinin öz kültürüne sahip çıkma hakkını elinden alır. Dolayısıyla bir devlet bunu resmi bir politika olarak ileri süremez ama örtük olarak bunu hedefleyebilir. O zaman asimile olmak istemeyen toplumun da kendi argümanlarını, kendi davranış biçimlerini geliştirmesi gerekir. Dolayısıyla siz bilinçli olduktan sonra sizi kimse asimile edemez, ancak şunu da maalesef görüyoruz ki, özellikle Avrupa ülkelerinde yaşayan vatandaşlarımız bu konuda kendilerinde eksik olan bilinçten dolayı birçok olumsuz durumla karşı karşıya kalmaktadır.

**Türkçenin birkaç nesil sonra şöyle ya da böyle yok olacağını düşünenler/savunanlar var. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz? Bu durum kaçınılmaz değil ise, yapılması gerekenler nelerdir?**

Şimdi, tarih boyunca bu durumun pek çok örneği var. Kendi ülkelerinden gelmiş ya da getirilmiş topluluklar, bir süre sonra kendi kültüründen uzaklaşmış, nereli oldukları ancak soy isimlerinden anlaşılır hale gelmiştir. Ancak ben bu kanaatte değilim Benim bizzat yaptığım araştırma sonuçlarına göre, özellikle çocukların kendi ana dillerini kullanma oranında bir azalma görülüyor. Dil çok önemlidir; dili kaybederseniz, birçok şeyi kaybedersiniz; dil kültürün taşıyıcı unsurudur. Bunun yanında yan unsurlar da var tabii. Kendi kanaatimi söylüyorum; dili meydana getiren önemli bir unsur da dindir. Dolayısıyla din eğitimi üzerinden de dil ile, kültür ile bir bağlantı sağlanıyor. Benim kanaatime göre, mümkünse, yapılabiliyorsa ve yasalara uygunsa din eğitiminin de Türkçe yapılması gerekiyor. Bizim millet olarak İslam dinine katmış olduğumuz çok önemli unsurlar var, biz dini dil üzerinden yaşıyoruz. Şimdi, dilinizi değiştirdiğiniz zaman, dini konuşma biçiminiz de değişir ve din de değişime uğrayabilir. Dolayısıyla iş dönüp dolaşıp dilde düğümlenir. Yani dili kaybedince kültürün hangi unsuru kalıyor? Din kalıyor. Din de zamanla değişince ne kalıyor?

Kısaca, ben bu sürecin bizde biraz daha farklı gelişeceğini düşünüyorum. Özellikle Avrupa'daki sivil toplum örgütlerinin, göçmen hukukundan kaynaklanan bir takım hakları var, bireysel özgürlükleri var. Avrupa çok dilliliği bir yandan öneriyor ve teşvik ediyor. Avrupa birliğinin temelinde bu var zaten. Avrupa, bir yandan Avrupa Birliği'nin de temelini oluşturan çok dilliliği ve çok kültürlülüğü destekliyor ve teşvik ediyor, diğer yandan ise Almanya'daki 3 milyon Türk dil kaybı üzerinden asimile edilmeye çalışılıyor. Bu aslında Avrupa Birliği politikalarına da ters bir durum. Dolayısıyla, burada yaşayan insanların, sivil kitle örgütleri olarak, hukuki zeminde var olan hakları için biraz çaba sarf etmeleri gerekiyor. Siz çaba gösterirseniz, sonuç elde edebilirsiniz. Ama siz pasif kalırsanız, siyaset üzerinizde her türlü oyunu oynayabilir.

Dolayısıyla, bir şeyin kaçınılmaz olması için, o konuda hiçbir şey yapmamamız gerekir. Siz bir şeyler yaparsanız kaçınılmaz diye bir şey olamaz. En azında şunu söyleyebiliriz, bu çabalar olursa, belki bir nesil sonra kaybolacak dil, üç nesil sonra kaybolacaktır. Daha sonra ne olacağını kestiremiyoruz tabii ki. Ancak Türkçe öyle kolay kolay kaybolacak, silinecek bir dil değildir.

Ayrıca durum eskisi gibi de değildir, 40 sene önce neredeyse hiçbir iletişim aracı yoktu. Gazeteler dahi yoktu, ya da Almancaydı. Bugün ise, her gün internetten, televizyon kanallarından, yayınevlerinden birçok materyalle, basılı malzemeyle insanların kendi kendilerini geliştirebilmeleri mümkün. Bütün bu kanalları bu doğrultuda kullanmak gerekiyor. Çaba sarf etme, bunu kendine misyon edinmek gerekiyor. Türkçe kaybolacak diye yakınmanın bir anlamı yoktur, bir şeyler yapmak lazım. O çaba gösterilirse, ben başarılı olunacağına inanıyorum. 3 milyon nüfus az değildir ve artık burada iki dilli entelektüeller oluşuyor. İki dillilik çok büyük bir zenginliktir esasen, ben yakinen biliyorum ki,

Türkiye’de çocukları iki dilli büyüsün diye ebeveynler bir sürü para harcıyorlar. Zira çok dilliliğin, çok kültürlülüğün insana yeni bir ufuk kazandırdığını, insanın hayat boyu başarısını arttırdığını biliyorlar...

**Avrupa’daki göçmenlerin kendi okullarını açmaları (lise gibi), özellikle okul öncesi döneme yönelik (Kindergarten tarzı) eğitim kurumları açmaları, içinde yaşadıkları topluma olan uyumlarını olumsuz etkiler mi? Bu tür okulların çoğalmasının avantajları ve olası dezavantajları nelerdir?**

Bence uyumu kesinlikle olumsuz etkilemez. Bilakis, göçmenlerin kendi okullarını açmaları uyumu destekler. Zira ana dili kaynak dildir, referans dildir, ana dili üzerinden dünya bilimi kavranır, ana dilini iyi bilen insanlar matematiği dahi daha iyi kavrar. Ana dili olmazsa olmaz, çok önemli bir kaynaktır.

Şimdi, siz iki dilli okullar açarsanız, orada çocuklar hem kendi dillerini hem içinde buldukları toplumun dilini öğrenecekler. Bu tarz okullara velilerin çocuklarını ısrarla göndermesi gerekir ki, bu okulların prestiji yükselsin. Ancak bunu iyi öğretmenlerle yapmak gerekir. Başarılı sonuçlar alırsanız teşvik edilirsiniz. Dolayısıyla her şeyden önemli olan, kaliteli eğitim verebilmektir. Bu okullar iyi eğitim verirlerse tercih edilen okullar olurlar. Ben bu zamana kadar neden bu tarz modeller denenmedi diye soruyorum bazen, zira bu model dünyada uygulanmış iyi bir modeldir, buna “immersiyon modeli” deniliyor. Bu tarz iki dilli eğitimden geçen öğrencilerin, tek dilli eğitimlerden geçenlerden daha başarılı olduklarını biz biliyoruz. Amerika ve özellikle Kanada’da bu tarz okullardan çok vardır (Fransızca-İngilizce olarak). Ancak Türkçe sosyal açıdan prestijli olmayan bir dil, onu prestijli hale getirmek bizim elimizde...

**Ana dilinin korunması için, yazılı ve görsel medyaya ne gibi görevler düşmektedir. Medyanın olumsuz tesirlerini bertaraf edip, dil gelişiminde olumlu bir etkisi olması için ebeveynler neler yapmalı, nelere dikkat etmelidir?**

Yazılı ve görsel medya her konuda olduğu gibi, bu konuda da aracı olma görevi üstlenebilir. Aslında medyadaki dil kirliliği başlı başına başka bir sorun olmasına rağmen, medya Türkçenin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Orijinal kaynaklara ulaşım açısından önemli bir katkı sağlıyor. Medya, hem dil gelişimi açısından, hem de Türkiye’deki eğilimleri takip etme açısından faydalı olabilir. Bu şekilde siyasetten edebiyata, moda kadar ülkelerindeki eğilimleri takip edebilirler. Böylece ortak gündem oluşuyor. Medyanın bunun gibi katkıları olabilir; ancak şunu da belirtmek gerekiyor. Yurtdışındaki çocukların Türkçesini geliştirmek için özel programların yapılmasının faydalı olacağını düşünüyorum. Çünkü çocukların Türkçelerini geliştirelim derken onların psikolojik dengesini bozacak programlara da maruz bırakmamak gerekir.

Bununla birlikte ben şahsen, en iyi televizyon programı olsa da, çocukların televizyondan mümkün olduğunca uzak tutulması gerektiğini savunuyorum. Zira çocuklar ekran karşısında pasif algılayıcı konumunda oluyorlar, orada onlara her şeyi yükleyebilirsiniz ve bu başlı başına bir problemdir zaten; ancak hem Türkçe, hem Almanca eğitim programlarından faydalanılabilir. Bütün olarak baktığımızda ise, en iyi eğitim programı bile, iki çocuğun bir arada bulunup konuşmasından daha faydalı değildir.

**Türkçenin unutulmaması ve muhafaza edilmesi için Türkiye Cumhuriyeti Devletine ve Avrupa’daki sivil toplum kuruluşlarına hangi görevler düşüyor?**

Türkiye Cumhuriyetinin yapabileceği çok şey var bence, birincisi yurtdışındaki Türklerin eğitim ve kültür problemleriyle biraz daha yakından ilgilenmesi gerekir. Eğitim alanında müfredat, ders kitabı ve öğretmen sorunlarına yoğunlaşabilir. Yurt dışına kaliteli öğretmenlerin gönderilmesi gerekiyor. İyi ders kitaplarıyla uygun bir müfredat hazırlanmalı; ancak bu sadece Türkiye’den gönderilecek öğretmenlerle halledilebilecek bir şey değil, Alman makamları ile de işbirliği yapmak gerekiyor. Çünkü siz en iyi eğitimi yapsanız bile, ders saatini okul en sona koyduğunda bunun hiçbir değeri kalmaz, başarılı olamazsınız. Çocuğun ders programında ekstra bir şişme olmamalıdır. Ayrıca kültür merkezleri aracılığıyla, bölgelerde çekim merkezleri oluşturulabilir.

Sivil toplum kuruluşları da velileri bilinçlendirerek, makul ve haklı taleplerini yönlendirmeleri gerekir. Velileri okullara yönlendirerek, çocuklarına anadilleri için ders konulması sağlanabilir. Bununla da kalmamalı, bunları takip etmeliler, dersler nasıl veriliyor, çocukların başarısı ve katılımı nasıl vs. gibi... Ayrıca hukuki altyapının oluşturulması için, sivil toplum kuruluşları sadece bu konuda uzmanlar çalıştırarak çocukların genel başarı durumunu izleyebilmelidir. Veliler bu işten anlamayabilir, sonuçta onlar uzman değiller, ama velilerin ihtiyaç duyduklarında başvurabilecekleri, yardım alabilecekleri merkezler olmalı. Bunu ataşelikler de yapabilir, sivil toplum kuruluşları da... Ben o zaman başarının artacağına inanıyorum...